

رقابت‌پذیری جهانی

(براساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد)

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

تهیه کننده: فروغ کریمی امیرکیاسر

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

دی ۱۳۹۹

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

گزارش رقابت‌پذیری جهانی

- مجمع جهانی اقتصاد، هر ساله گزارشی را تحت عنوان «رقابت‌پذیری جهانی» منتشر و جایگاه کشورها را به لحاظ شاخص رقابت‌پذیری مشخص می‌کند. با این وجود، در سال ۲۰۲۰ به دلیل شرایط بحرانی موجود، این رتبه‌بندی متوقف شد و در مقابل، نسخه جدید این گزارش که در ۱۶ دسامبر این سال منتشر شد به شرح اولویت‌های بهبود و احیا و در نظر گرفتن عناصر سازنده تحول سیستم‌های اقتصادی از جمله بهره‌وری و جامعه اختصاص یافت.
- در سال ۲۰۲۱ تدوین و انتشار این گزارش مجدداً به روند پیشین خود باز خواهد گشت و قطب‌نمای جدیدی را برای مسیر آینده رشد اقتصادی فراهم خواهد کرد.
- هدف از ارائه گزارش ویژه ۲۰۲۰، پرداختن به این موضوع است که کشورها چگونه می‌توانند تمرکز خود را بر برگشت به مسیر رشد ضمن توجه به بهبود آن، گسترش دهند.
- پیشنهادها و چهارچوب‌های زمانی در این گزارش، در چهار حوزه عملیاتی دسته‌بندی می‌شوند: (۱) احیا و تحول محیط توانمندساز، (۲) احیا و تحول سرمایه انسانی، (۳) احیا و تحول بازارها و (۴) احیا و تحول اکوسیستم نوآوری. در ادامه برای هر یک از حوزه‌های چهارگانه مزبور، راهکارهایی برای فاز احیا و فاز تحول ارائه شده است. همچنین ارزیابی اولیه از کشورها در مورد آمادگی آن‌ها برای تحول ارائه شده که طی آن اولویت‌های اصلی برای ۳۷ اقتصاد به اقدامات کمی تبدیل شده است.

محیط توانمندساز

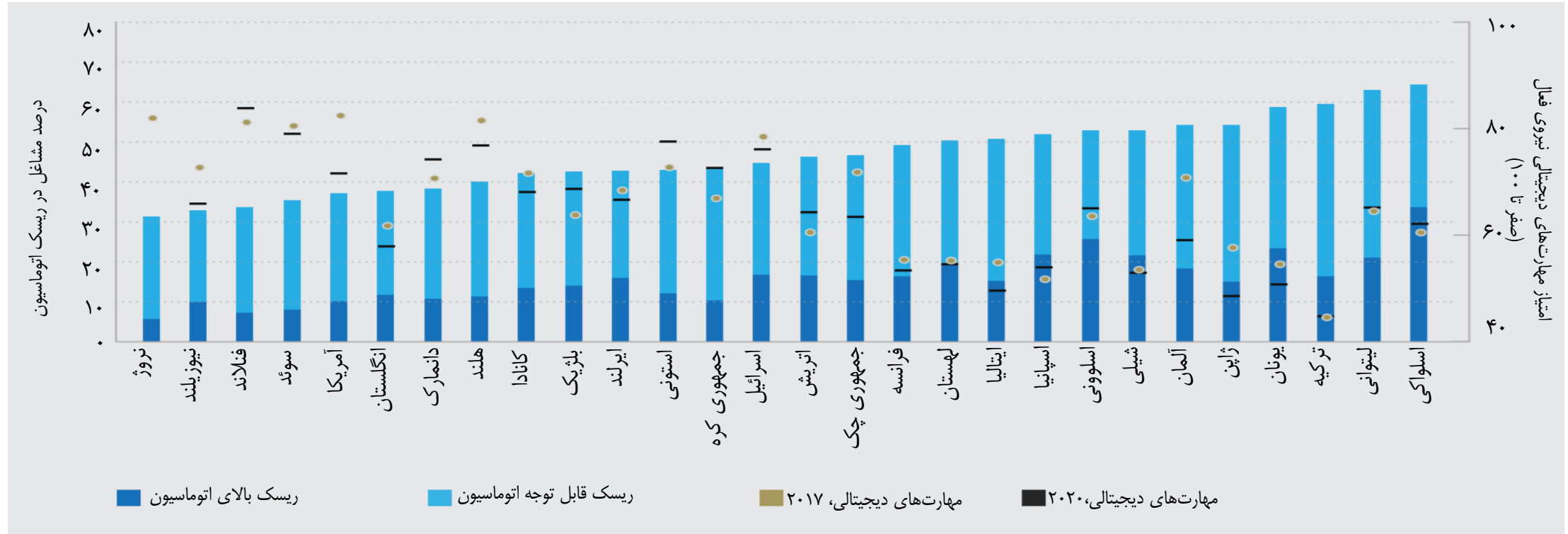
- پیش از بحران کووید-۱۹، یکی از نگرانی‌های طولانی مدت، فرسایش مستمر و مداوم نهادها بود که در قالب تضعیف شاخص‌های شفافیت، توقف یا افت نظارت و تعادل‌ها بروز می‌کرد. با توجه به این موضوع، در فاز احیا، دولت‌ها باید بهبود ظرفیت تفکر بلندمدت را در اولویت قرار دهند و سازوکارها برای ارائه خدمات عمومی، از جمله دیجیتالی شدن بیشتر خدمات عمومی را افزایش دهند. در مرحله تحول، دولت‌ها باید تلاش کنند تا نهادهای عمومی، اصول حاکمیت قوی را در خود تقویت کنند و با ارائه خدمات به شهروندان خود، اعتماد عمومی را به دست آورند.
- دومین زمینه نگرانی پیش از همه‌گیری ۲۰۲۰، سطوح بالای بدهی در اقتصادهای منتخب و همچنین افزایش نابرابری بود. انجام اقدامات ضروری و تحریک مالی برای مقابله با ویروس کرونا، باعث شد تا میزان بدهی عمومی را که پیش از این هم در سطح بالایی قرار داشت، به سطوح بی‌سابقه‌ای برساند و در همین دوره پایه‌های مالیاتی هم در حال فرسایش و جابجاشدن به سمت مناطق با نرخ کمتر مالیاتی هستند. برای پاسخ به این معضل، در فاز احیا، اولویت باید ارائه اقدامات حمایتی برای کشورهای کم درآمد با بدهی بالا و برنامه‌ریزی برای کاهش بدهی‌های عمومی در آینده باشد. طی بازه بلندمدت (فاز تحول) کشورها باید تمرکز خود را بر روی حرکت به سمت سیستم مالیات تصاعدی‌تر معطوف کنند و نحوه مالیات‌گذاری بر درآمد شرکت‌ها، ثروت و نیروی کار را مورد بازنگری قرار دهند. این امر به اصلاحات ملی و تعیین چارچوب همکاری بین‌المللی نیاز دارد.
- پیش از بحران کووید-۱۹، به رغم گسترش قابل توجه دسترسی به ICT، در دسترس بودن و استفاده از فناوری اطلاعات فاصله بسیاری با فراگیری آن در جهان دارد. بحران کووید-۱۹ دیجیتالی شدن در اقتصادهای توسعه یافته را سرعت بخشیده و در مقابل جبران فاصله را برای کشورها یا مناطقی که پیش از بحران در این زمینه عقب مانده بودند، دشوارتر کرده است. برای مقابله با این چالش، در فاز احیا، کشورها باید خدمات همگانی و سایر زیرساخت‌ها را ارتقا و همچنین شکاف دیجیتالی را در داخل و بین کشورها هم برای بنگاه‌ها و هم خانوارها کاهش دهند. در فاز تحول، اولویت باید ارتقا زیرساخت‌ها به منظور افزایش دسترسی به برق و فناوری اطلاعات و ارتباطات و در عین حال تسریع گذار انرژی باشد.

احیا و تحول سرمایه انسانی

- چندین سال پیش از بحران، عدم تطابق مهارت‌ها، کمبود استعداد و عدم تطابق فزاینده بین انگیزه‌ها و پاداش‌ها برای کارکنان، به عنوان مساله‌ای برای پیشرفت بهره‌وری، شکوفایی و فراگیر شدن مطرح شده بود. به علت همه‌گیری و به دنبال آن، تسریع استفاده از فناوری، این چالش‌ها با از دست دادن دائمی و موقت اشتغال و درآمد، بیشتر و آشکارتر نیز شد.
- برای پرداختن به این موضوع، کشورها باید در فاز احیا بر انتقال تدریجی از طرح‌های ترک موقت کار به فرصت‌های جدید بازار کار، مقیاس بخشیدن به برنامه‌های تجدید و ارتقاء مهارت‌ها و بازنگری در سیاست‌های فعال بازار کار متمرکز شوند. در فاز تحول، رهبران باید برای به‌روزرسانی برنامه‌های آموزشی و توسعه سرمایه‌گذاری در مهارت‌های مورد نیاز برای مشاغل بازار کار آینده، تلاش کنند و به موازات آن در مورد قوانین کار موردنیاز برای اقتصاد جدید بیاندیشند و از فناوری‌های جدید مدیریت استعداد برای سازگاری با الزامات جدید نیروی کار استفاده کنند.
- بحران کووید-۱۹ مسئله دومی را نیز برجسته کرده است: چگونه سیستم‌های مراقبت سلامت از رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه و پیرشدن جمعیت در کشورهای توسعه یافته عقب مانده است؟ برای پاسخ به این روند، کشورها باید در مرحله احیا، ظرفیت سیستم سلامت را به منظور مدیریت فشار مضاعف همه‌گیری فعلی و نیازهای آتی سیستم مراقبت سلامت، افزایش دهند. طی مدت زمان طولانی‌تر (فاز تحول) باید تلاش شود تا زیرساخت‌ها و نوآوری‌های مراقبت از سالمندان، مراقبت از کودکان و مراقبت‌های بهداشتی گسترش یابد.

احیا و تحول سرمایه انسانی

مهارت‌های دیجیتالی در میان جمعیت فعال و درصد مشاغل در معرض خطر اتوماسیون در اقتصادهای منتخب

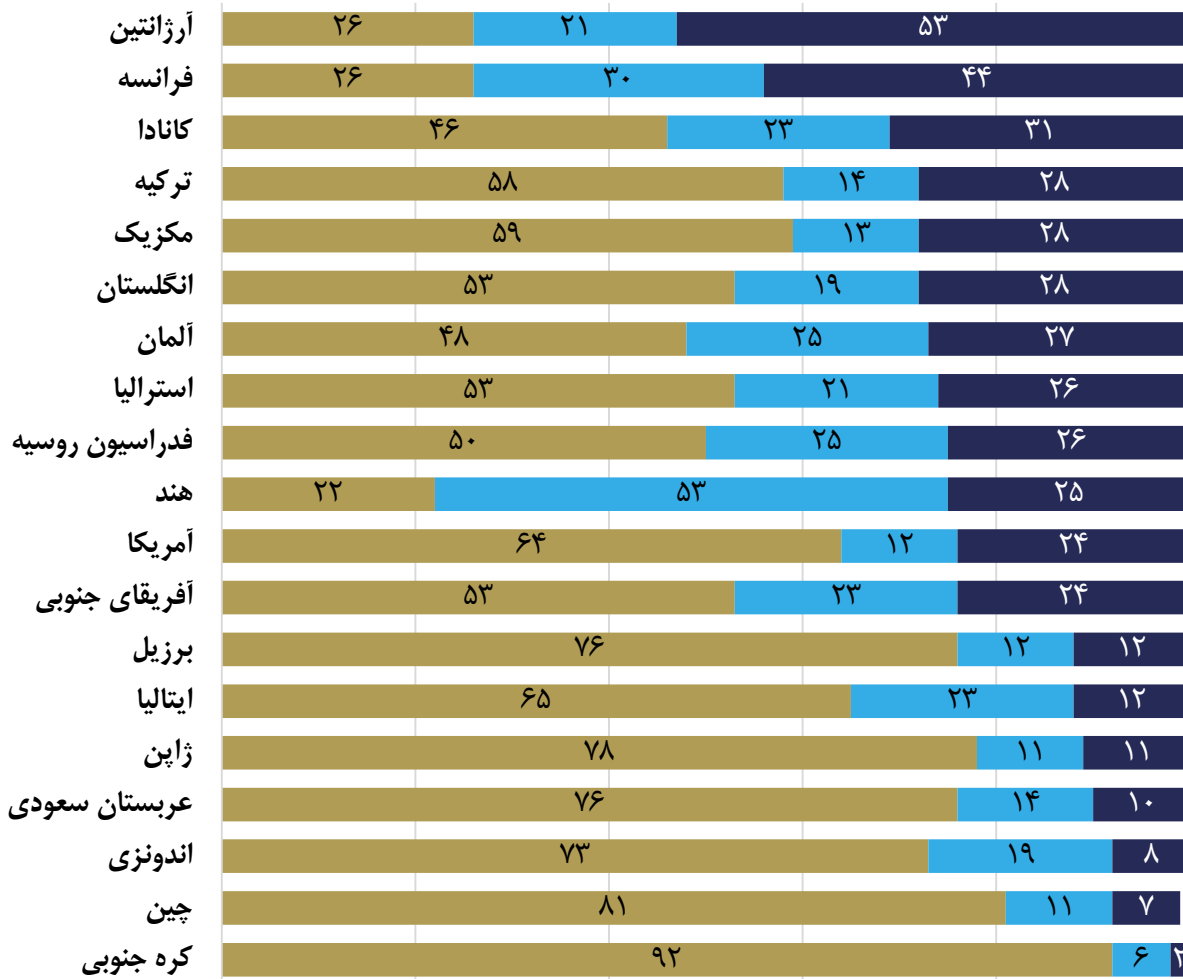
- در میان کشورهای OECD، حداقل ۱۴ درصد از کل مشاغل در معرض ریسک بالای اتوماسیون و ۳۲ درصد در معرض ریسک قابل توجه اتوماسیون قرار دارند.
- در ۱۶ کشور از ۲۲ کشور، امتیاز مهارت‌های دیجیتالی در سال ۲۰۲۰ نسبت به سال ۲۰۱۷ کاهش یافته که گذار نیروی کار به سمت مشاغل جدید را دشوار کرده است.
- اسلواکی بیشتر از سایر کشورها در معرض ریسک بالای اتوماسیون قرار دارد.
- ریسک قابل توجه اتوماسیون در ترکیه و لیتوانی نیز نسبتاً بالاتر از سایر کشورها است.

احیا و تحول بازارها

- طی دهه اخیر، علی‌رغم اینکه سیستم‌های مالی نسبت به شرایط پیش از بحران مالی ۲۰۰۸، سالم‌تر شده‌اند، اما آنها همچنان شکنندگی‌هایی از جمله افزایش ریسک بدهی شرکتی و عدم تطابق نقدینگی را نشان داده‌اند. بعلاوه، دسترسی به منابع مالی، به رغم تلاش‌هایی که برای افزایش فراگیری مالی طی سال‌های اخیر (از جمله از طریق برنامه‌های فناوری مالی (Fintech)) انجام شده، به اندازه کافی گسترده نبوده است. با توجه به این شرایط، کشورها باید در فاز احیا، ثبات بازارهای مالی را در اولویت قرار دهند و در عین حال اقدام به معرفی مشوق‌های مالی برای بنگاه‌ها به منظور سرمایه‌گذاری‌های پایدار و فراگیر نمایند. در فاز تحول می‌باید توجه به ایجاد انگیزه برای هدایت منابع مالی به سمت سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، تقویت پایداری و در عین حال استمرار افزایش فراگیری، معطوف شود.
- پیش از بحران، تمرکز بازار رو به افزایش بود و شکاف‌های زیادی در بهره‌وری و سودآوری بین شرکت‌های برتر در هر بخش و سایر بخش‌ها وجود داشت؛ عواقب ناشی از همه‌گیری و رکود اقتصادی همراه با آن، احتمالاً این روند را تشدید می‌کند. برای رسیدگی به این مسئله، کشورها باید در فاز احیا، به منظور جلوگیری از شکل‌گیری بنگاه‌های زامبی، می‌باید توازن را بین استمرار اقدامات پشتیبانی از بنگاه‌ها و تقویت بیش از اندازه صنایعی که از انعطاف‌پذیری خوبی برخوردار هستند، برقرار کنند. در فاز تحول، کشورها می‌باید چارچوب رقابت و ضد انحصار مورد نیاز در انقلاب صنعتی چهارم را مورد بازنگری قرار دهند و از دسترسی به بازار، هم در سطح داخلی و هم بین‌المللی، اطمینان حاصل کنند. به عنوان یک سیاست تکمیلی، کشورها باید ایجاد «بازارهای فردا» را، بخصوص در مناطقی که به همکاری بخش‌های عمومی و خصوصی نیاز دارد، تسهیل کنند.
- روند سوم که در این زمینه پدید آمده، افت مداوم میزان بازبودن تجارت و جابجایی بین‌المللی افراد است که هم‌اکنون به دلیل همه‌گیری، این روند به طور گسترده‌ای متوقف شده است. در هر دو فاز احیا و تحول، کشورها باید بنیان‌هایی را برای ایجاد تعادل بهتر در جابجایی بین‌المللی کالا و افراد با پیشرفت و انعطاف‌پذیری استراتژیک در زنجیره تامین محلی، ایجاد کنند.

*بنگاه‌های زامبی، اصطلاحی است که برای بنگاه‌های فاقد کارایی که برای ادامه فعالیت‌های خود، متوسل به دریافت کمک مالی می‌شوند و در بازپرداخت بدهی‌های خود تعلل می‌کنند، اطلاق می‌شود.

انتظار نسبت به جهانی یا داخلی تر شدن زنجیره‌های ارزش طی ۵ سال آینده؟

■ کمتر جهانی شده نسبت به امروز   ■ خنثی   ■ بیشتر جهانی شده نسبت به امروز

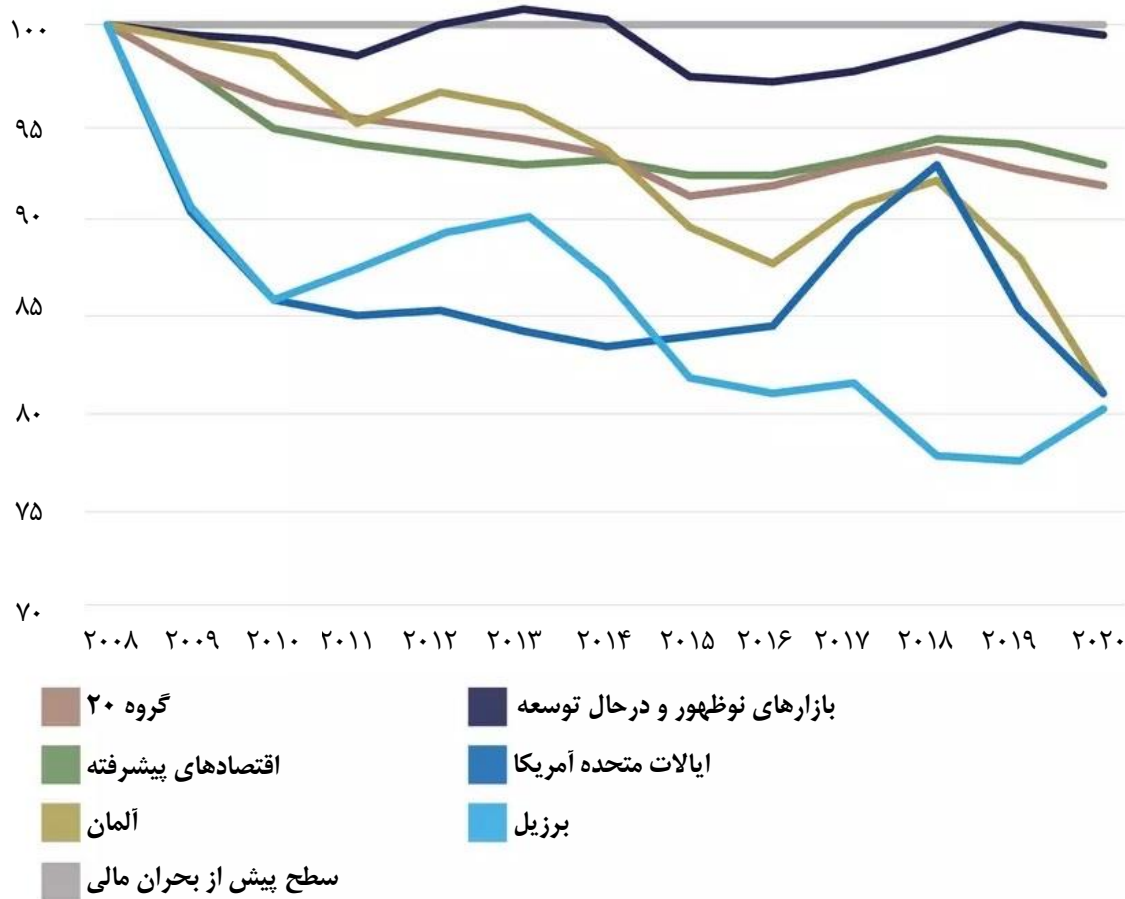
احیا و تحول بازارها

- در نظرسنجی که توسط مجمع جهانی اقتصاد انجام شده، در کره جنوبی (جمهوری کره)، ۹۲ درصد از پاسخ‌دهندگان انتظار دارند که زنجیره‌های ارزش طی ۵ سال آینده این کشور بیشتر به سمت جهانی‌تر شدن پیش برود. بیشترین درصد انتظار نسبت به افزایش جهانی‌شدن پس از کره جنوبی نیز مربوط به دو کشور دیگر از آسیای شرقی، چین و اندونزی، بوده است.
- در عین حال، در آرژانتین، بیشتر از نیمی از پاسخ‌دهندگان انتظار دارند که زنجیره‌های ارزش در این کشور طی ۵ سال آینده بیشتر به سمت داخل هدایت شوند.
- در فرانسه نیز ۴۴ درصد از پاسخ‌دهندگان انتظار دارند زنجیره‌های ارزش این کشور کمتر جهانی شود.
- حدود ۵۳ درصد از پاسخ‌دهندگان در هند نظر خنثی نسبت به آینده بازار این کشور داشته‌اند.

احیا و تحول بازارها

رقابت پذیری شرکتها

- در نظرسنجی پرسیده شده که در کشور شما از حیث انحصار فعالیت شرکتها را چگونه دسته بندی می کنید؟
  - ۱ = تحت تسلط تعداد کمی از گروه های کسب و کار،
  - ۷ = عدم تمرکز
  - امتیازها در مقیاس صفر تا ۱۰۰ درجه بندی شده اند، ۲۰۰۸=۱۰۰
- با توجه به نتایج نظرسنجی، سطح رقابت پذیری در آلمان و ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، به طور قابل توجهی کاهش یافته و در برزیل در سال ۲۰۲۰، رقابت پذیری با کمی بهبود همراه بوده است.
- طی کل بازه زمانی ۲۰۰۹ الی ۲۰۲۰، سطح رقابت پذیری در کشورهای نوظهور و در حال توسعه بالاتر از کشورهای گروه ۲۰ و اقتصادهای پیشرفته بوده است.

احیا و تحول اکوسیستم نوآوری

- در زمینه اکوسیستم نوآوری اخیراً تناقضی مشاهده شده است: تکامل مثبت فرهنگ کارآفرینی در دهه گذشته و در عین حال توقف ایجاد بنگاه‌های جدید و فناوری‌های پیشرفته.
- فناوری، به ویژه در زمینه ارائه راه حل برای بهینه‌سازی مصرف انرژی، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و تامین تقاضا برای خدمات اجتماعی فراگیر، دچار عقب افتادگی شده است.
- برای مدیریت این پیچیدگی‌ها، کشورها باید در فاز احیا، سرمایه‌گذاری عمومی را در تحقیق و توسعه گسترش داده و مشوق‌هایی را برای سرمایه‌گذاری خطرپذیر و تحقیق و توسعه بخش خصوصی در نظر بگیرند و فناوری‌های موجود را که از ایجاد شرکت‌های جدید و اشتغال در بازارهای آینده پشتیبانی می‌کنند، ارتقا دهند. در بلندمدت یا در فاز تحول، کشورها باید مشوق‌هایی را برای اولویت‌دهی به سرمایه‌گذاری «صبور*» در تحقیقات، نوآوری و اختراع پیش‌بینی کنند، از ایجاد «بازارهای آینده» جدید پشتیبانی کرده و بنگاه‌ها را تشویق کنند تا از تنوع‌بخشی، برابری و فراگیری برای افزایش خلاقیت استفاده کنند.

*سرمایه‌گذاری بلندمدت از حیث انتظار برای بازگشت سود

احیا و تحول اکوسیستم نوآوری

۱۰ کشور برتر دارای بهترین عملکرد شاخص های کلیدی فناوری

ترتیبات شغلی منعطف

- ۱- هلند
- ۲- نیوزیلند
- ۳- سوئیس
- ۴- استونی
- ۵- آمریکا
- ۶- لوکزامبورگ
- ۷- چین
- ۸- استرالیا
- ۹- فنلاند
- ۱۰- دانمارک

مهارت های دیجیتالی

- ۱- فنلاند
- ۲- سوئد
- ۳- استونی
- ۴- ایسلند
- ۵- هلند
- ۶- سنگاپور
- ۷- اسرائیل
- ۸- دانمارک
- ۹- عربستان سعودی
- ۱۰- جمهوری کره

چارچوب قانونی دیجیتال

- ۱- آمریکا
- ۲- لوکزامبورگ
- ۳- سنگاپور
- ۴- امارات متحده عربی
- ۵- مالزی
- ۶- استونی
- ۷- سوئد
- ۸- فنلاند
- ۹- آلمان
- ۱۰- هلند

- در سه شاخص کلیدی مربوط به فناوری، فهرست ۱۰ کشور برتر آورده شده است. این فهرست براساس متوسط امتیازی تنظیم شده که شرکت کنندگان در نظرسنجی، به شرکت های کشور خود از حیث دارا بودن و یا برخورداری از عوامل مزبور اختصاص داده اند.
- در شاخص مهارت های دیجیتالی، سه کشور فنلاند، سوئد و استونی بهترین جایگاه را داشته اند. سنگاپور و کره جنوبی دو کشور آسیای شرقی در این فهرست بوده اند و عربستان سعودی در این شاخص جایگاه بالاتر از جمهوری کره را کسب کرده است.
- در چارچوب قانونی دیجیتال، آمریکا، لوکزامبورگ و سنگاپور در سه جایگاه نخست قرار گرفته اند.
- به لحاظ ترتیبات شغلی منعطف (تیم های مجازی، دورکاری، کار نیمه وقت و...)، هلند، نیوزیلند و سوئیس بهترین عملکرد را داشته اند.

۱۱ اولویت برای تحول اقتصادی

اطمینان‌یابی از اینکه موسسات عمومی، اصول حکمرانی قدرتمند و چشم‌انداز بلندمدت را به کار گرفته‌اند و با خدمت به شهروندان خود اعتماد ایجاد می‌کنند.

به روزرسانی زیرساخت برای تسریع گذار انرژی و توسعه دسترسی به برق و فناوری اطلاعات

حرکت به سمت مالیات تصاعدی‌تر، تجدیدنظر درباره اینکه بنگاه‌ها، مبادی تولید ثروت و نیروی کار، در سطح ملی و چارچوب همکاری بین‌المللی، چگونه مالیات می‌دهند.

به روزرسانی برنامه آموزشی و توسعه سرمایه‌گذاری در مهارت‌های مورد نیاز برای مشاغل در بازارهای آینده

بررسی مجدد قوانین و مقررات مرتبط با نیروی کار و حمایت اجتماعی برای اقتصاد جدید و نیازهای جدید نیروی کار

توسعه مراقبت از سالمندان و کودکان و زیرساخت‌های مراقبت‌های سلامت، دسترسی و نوآوری برای جامعه و اقتصاد

افزایش مشوق‌ها برای هدایت منابع مالی به سمت سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، تقویت پایداری و توسعه فراگیری

بازنگری نسبت به چارچوب‌های رقابتی و ضد انحصار مورد نیاز در انقلاب صنعتی چهارم و اطمینان از دسترسی به بازار (داخلی و بین‌المللی)

تسهیل ایجاد «بازارهای آینده»، بخصوص در حوزه‌هایی که نیاز به همکاری بخش خصوصی و عمومی دارد

تشویق و توسعه سرمایه‌گذاری‌های «صبور» در تحقیقات، نوآوری و اختراع که می‌توانند «بازارهای فردا» جدید ایجاد کنند

تشویق بنگاه‌ها برای پذیرش تنوع‌بخشی، برابری و فراگیری به منظور افزایش خلاقیت

ارزیابی آمادگی برای تحول اقتصادی

- در بخشی از گزارش رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد، با جمع‌بندی ۱۱ اولویت حاصل از این تحلیل برای تحول اقتصادی، میزان «آمادگی تحول» کشورها به صورت مقدماتی اندازه‌گیری شده است. این اندازه‌گیری، مجموعه کوچکی از کشورها (۳۷ کشور) را در بر می‌گیرد و به جای مجموعه کامل عوامل مورد نیاز برای بهره‌وری، پایداری و رفاه مشترک، تنها اولویت‌های تحول اقتصادی را ارزیابی می‌کند.
- هدف این ارزیابی، در سه محور دسته‌بندی می‌شود:
  - ✓ در وهله نخست، حوزه‌های اولویت‌دار را با هدف معرفی اقدامات یا سیاست‌های مورد نیاز برای ساخت اقتصادهایی که بهره‌ور، پایدار و فراگیر هستند، ترسیم می‌کند.
  - ✓ در مرحله دوم، تصویری آنی از شرایط فعلی در هر کدام از ۳۷ کشور ارائه کرده و موقعیت قرارگیری کشورها در مسیر تحول و گذار را ارزیابی می‌کند.
  - ✓ در وهله سوم، مشخص می‌کند که در شرایط فعلی، شکاف اصلی اطلاعات در ارزیابی سیاست‌ها و عملکرد ملی، کجاست.
- علی‌رغم اینکه آمارهای موجود برای اندازه‌گیری همه جوانب دستیابی به تحول اقتصادی، کافی نیستند، ولی نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که هیچ کشوری هنوز کاملاً آماده تحول نیست. در میان سیاست‌های قابل اندازه‌گیری فعلی، «مدل نوردیک*» به عنوان مناسب‌ترین مدل در جهت تغییر به سمت یک اقتصاد بهره‌ور، پایدار و فراگیر است.

*منظور از مدل نوردیک، مدل‌های اقتصادی و اجتماعی کشورهای نوردیک (دانمارک، فنلاند، ایسلند، نروژ و سوئد) است که ترکیبی از اقتصاد بازار آزاد و دولت رفاه هستند.

ارزیابی تاب‌آوری و اختلالات بحران

- براساس نظرسنجی انجام شده از فعالان اقتصادی، بحران فعلی سلامت اثر عمیقی بر ذهنیت و ادراک رهبران کسب و کار داشته است. طی بحران اخیر، در برخی زمینه‌ها، پیشرفت متوقف و یا به طور قابل توجهی کند شده است؛ این در حالی است که در سایر زمینه‌ها بهبود چشم‌گیری نسبت به روندهای قبلی وجود داشته است. ۵ حوزه نخست که بیشترین حرکت رو به پایین و نزولی را در اقتصادهای پیشرفته تجربه کردند، رقابت در خدمات شبکه‌ای، خدمات خرده‌فروشی، خدمات حرفه‌ای، همکاری بین بنگاه‌ها و سهولت یافتن کارکنان ماهر است. این در حالی است که در اقتصادهای نوظهور این حوزه‌ها شامل؛ هزینه‌های کسب‌وکار در رابطه با جرم و خشونت، استقلال قضایی، جرایم سازمان یافته، میزان انحصار در بازار و اعتماد عمومی به سیاستمداران بوده است.
- ۵ زمینه‌ای که بیشترین حرکت رو به بالا و صعودی را طی کرده، در هر دو اقتصادهای پیشرفته و نوظهور شامل ۳ مورد مشترک؛ پاسخ دولت به تغییر، همکاری در درون یک بنگاه و در دسترس بودن سرمایه خطرپذیر است که دو مورد سلامت بانک‌ها و حمایت از شبکه تامین اجتماعی مختص اقتصادهای پیشرفته، و دو مورد کارایی خدمات آموزشی و ظرفیت جذب استعداد مرتبط با اقتصادهای نوظهور است.
- نظرسنجی انجام شده همچنین به تشخیص برخی از ویژگی‌های مشترکی که کشورها بهتر بتوانند اثر همه‌گیری بر اقتصاد و مردم خود را مدیریت کنند، کمک کرد. براساس ارزیابی نظرات رهبران کسب‌وکار، الف) دیجیتالی‌سازی اقتصاد و مهارت‌های دیجیتالی ب) شبکه‌های تامین اجتماعی و سلامت مالی ج) حکمرانی و برنامه‌ریزی د) سیستم سلامت و ظرفیت تحقیقات در میزان مقاومت‌پذیری کشورها در برابر بحران سلامت نقش داشته است.